

Миглена Николчина

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Scopus ID: 25634325300

ORCID ID: 0000-0002-3351-3123

Web of Science Researcher ID: S-7098-2019

nikolchina@gmail.com

„Кой уби нашия баща?“ Недописаната глава на Цветан Стоянов за незавършения роман на Достоевски

Miglena Nikolchina

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

“Who Killed Our Father?” Tzvetan Stoyanov’s Unfinished Chapter on Dostoevsky’s Uncompleted Novel

Abstract

The article examines the unfinished final chapter of Tzvetan Stoyanov’s “The Genius and His Mentor” in light of a recent claim according to which Smerdyakov is not the actual perpetrator of the murder in “The Brothers Karamazov.” How will our understanding of Dostoevsky’s incomplete novel change – if at all – in the case that it turns out that its plot incorporates not only a judicial error but also a cunning trap for its readers, that is, an intended readerly error? Stoyanov’s analysis, which is also a dramatic “novel about the novel,” brings the problem of doubles in Dostoevsky’s work and the splitting in the psychoanalytic sense of the word (*Spaltung*) to the forefront. At the same time, it constantly renews the question, “Who killed our father?”

Keywords: Patricide, splitting, doubles, paternalism, revolt, Julia Kristeva

„Кой уби нашия баща?“ вероятно¹ е трябвало да бъде заглавието на последната, останала незавършена глава в „Геният и неговият наставник“,

¹ Антоанета Войникова нарича това заглавие „вероятно“ (Стойанов 1988: 552). Нейното участие в оформянето на тази недописана глава е огромно и едва ли би могло да се уточни дори с внимателна професионална работа по ръкописа, който, надявам се, е съхранен.

книгата на Цветан Стоянов за създаването на останалия незавършен роман на Фьодор Достоевски „Братя Карамазови“ (1879 – 1880). Според всеобщо приетото мнение такъв въпрос в тесния и конкретен негов смисъл не би трябвало да има: осъден за убийството е Дмитрий, най-големият син на жертвата Фьодор Карамазов, физическият извършител е Павел Смердяков, извънбрачният син (както твърди мълвата) на убития, а волен или неволен подстрекател на Павел е третият поред (ако броим Павел) син Иван. Най-малкият син е ангелоподобният Алексей, който единствен е като че ли изключен от отцеубийствената фратрия.

В това размишление – по-скоро покана за бъдещо изследване² – ще се опра на недописаната глава на Стоянов в светлината на едно появило се сравнително неотдавна твърдение, че Смердяков не е физическият извършител на убийството (Разумов 2023). Детективската работа по това многостепенно твърдение (Смердяков не е убиецът; но не е и Дмитрий; убиецът е Михаил Ракитин, който не е син на Карамазов) ще оставя за друг път. Тази хипотеза несъмнено изважда твърде интересни детайли относно постоянно изникващата на най-неочаквани места и сама по себе си – в сравнение с ярката колоратура на братята – твърде невзрачна фигура на семинариста либерал, атеист, социалист и пр. Ракитин. Няма да се занимавам и с друга тема, която авторът с твърде достоевсковското име Разумов повдига – а именно, че като физик е в по-добро положение да подходи аналитично към *инженера* по образование Достоевски, – въпреки че при огромната литература относно (не)религиозността на Достоевски добре би било това му образование по-често да се взема предвид с оглед на присъствието на точните науки в романите му. От друга страна, няма да се съглася с Разумов, че не можем да говорим за философията на романа, докато не знаем със сигурност кой е убиецът. Напротив, може би тъкмо да не знаем кой е убиецът, ще се окаже решаващо за философията на романа. Всъщност собствената криминална теза на Разумов тежко се опира на философска предпоставка: а именно, че изпитанието, на което ни подлага романът, е способността ни за християнска любов към несимпатичните, какъвто е Смердяков (Разумов 2021). Ерго, ние с готовност вярваме, че Смердяков е убиецът, какъвто той не е, поради зализаната му коса, смешния му начин на говорене и пр. Разбира се, ако Разумов е прав, ще трябва сериозно да пренаместим преобладаващото презрително отношение към „лакея“ Смердяков. Вместо да бъде храбрец – както пък в противовес на всеобщото презрение към него смята Юлия Кръстева

² Поканата всъщност дойде от Камелия Спасова, Дарин Тенев и Стоян Ставру да се включа във водения от тях семинар „Право и литература“, за което им благодаря. Дискусията с участието на Делян Недев и Ставру се оказа изключително интересна. Запис от нея има тук: https://podcast.ratio.bg/podcast/vox-nihili-250/?fbclid=IwY2xjawNeGwhleHRuA2F1bQIxMABicmlkETBQaVFIRWpXU3loRIY2RjJsAR63qsYM9U9PkGXtdk57AnGF6d1ILB7EGuG9mQpyIc5iXHQNC3_WUicQAdyyvg_aem_MpIUbc_IVmKDU5Jvy2vZA

(Kristeva 2021: 197), – превърнал в действие желаното от нерешителните си братя, – ще се окаже, че той не просто е поставен като изпитание дали можем да обичаме необичливите, а с лъжливото си самопризнание е поел всеобщата вина, осъществил е онова „всеки от нас пред всички е виновен за всичко“, което старецът Зосима – и духовен баща на Альоша – проповядва, та макар и със самоубийството си Смердяков да не е успял да понесе този висш акт на смелост или святост...

Всъщност Стоянов защитава перспективата, според която именно „разпръснатостта“ на убиеца, невъзможността той да бъде събран в един извършител, хвърля светлина върху посланието на романа. Недовършената глава на Стоянов в голямата си част артикулира тезата за всеобща виновност като симптом за многослоен и многоаспектен разпад на обществото и индивида: още една драма в неговата дисекция на отчуждението, този път руска. И все пак убийството е извършено от *синовете*, и е именно на *бащата* у Стоянов, който не подлага на съмнение, че извършителят е двоящата се фигура Иван Карамазов – Смердяков. Ако обаче приемем, че Разумов е прав и ако недовършеният роман на Достоевски е не само за една „съдебна грешка“, осъждаща несправедливо Дмитрий, а и за една *заложена в него* и продължаваща вече век и половина „критико-читателска грешка“, осъждаща несправедливо Смердяков, как това би могло да повлияе на интерпретациите му? Ясно, съдът – с цялата пищна трагикомична театралност на съдебния процес, която Достоевски разгръща – бърка, осъждайки Дмитрий. Но ако и читателският съд греша, осъждайки Смердяков, подведен от коварната плетеница от улики, показания и лъжливи или искрени (само)признания, но и чисто и просто от антипатията си към сина на „смадливата“, как би се отразило това върху разбирането ни за романа? Не е ли грешката ни дори необходима за правилното му разбиране?

(Не)завършено за (не)завършеното

При Достоевски незавършеното е ясно – цял втори роман, който при това е трябвало да бъде „главният“, е останал само като разхвърляни бележки и загадъчни обещания, на основата на които голямо е изкушението да се гадае какво би било продължението. От друга страна, сам по себе си „Братя Карамазови“ е поне толкова завършен или незавършен, колкото и – да кажем – „Престъпление и наказание“. И в двата случая за някои от героите нещата са приключили (самоубийство има и в двата романа), а за други се отваря бъдеще – именно се отваря, то дори е едно и също – каторга, предадена жена и надежда за прераждане! Така че и в единия, и в другия случай е дори нормално да се очаква написването на продължение и не е учудващо такова продължение да се появи от най-неочаквани места, включително във видеоигра!³ Всъщност ето последното изречение от „Престъпление и наказание“:

³ Бих казала, гениална видеоигра, „Индика“. За нея разговаряме със Северина Станкева в „Съдба, свобода и игрова механика. Случаят *Индика*“ тук: <https://www.>

Но тук започва вече нова история, историята за постепенното обновление на човека, историята за постепенното му прераждане, постепенното му преминаване от един свят в друг, запознаването му с нова, съвсем непозната досега действителност. Това би могло да бъде тема за нов разказ – но сегашният ни разказ свърши (Достоевски 1981: 484).

А в уводна бележка към „Братя Карамазови“ авторът ни обяснява, че е „доволен от това, че романът ми се раздели от само себе си на две истории „цялостно единни по същество“ (Достоевски 1984: 6).

„Престъпление и наказание“ е завършен разказ, който би могъл да продължи с друг; „Братя Карамазови“ се състои от две истории, но пък те са цялостно единни, т.е. завършени в себе си, т.е. първата му част е завършена... Оказва се дори, че по думите на Достоевски „всичко, което ще следва оттук нататък, ще има – във всяка книжка (да не забравяме, че романът излиза на части, М. Н.) – завършен характер. Тоест, колкото и малък или голям да е откъсът, той ще заключава в себе си нещо цялостно и завършено“ (Достоевски 1984: 858). Излиза че незавършеният роман на Достоевски се състои от части, всяка от които е сама по себе си завършена!

У Цветан Стоянов обаче незавършеността на главата „Кой уби нашият баща?“ е доста по-драматична. Тази незавършена глава според Антоанета Войникова е представлявала 10 машинописни страници подробно разработен план (оставен като курсив в напечатания вариант) с цифрови кодове, препращащи към цитатите, на които е щяло да се опре разгръщането на главата. Антоанета Войникова добавя тези цитати, които са изписани в скоби в редовен шрифт. Резултатът по крайно странен начин носи всички белези на Цветан-Стояновия стил – страстен, задъхан, заплитащ множество гласове, които ту се противопоставят един на друг, ту заговарят в синхрон. Цитатите са от самия роман, от други текстове на Достоевски, от пъстро множество от кореспонденции и коментари, от крупни фигури като Бердяев, Шестов, Мережковски. На основата на тези цитати Стоянов е възнамерявал да опре собствените си размишления и собствения си разказ – доколкото цялата му книга е и размишление, и разказ, нещо като завладяващ роман за романа, както самият той не пропуска да упомене. Тези подготвителни цитати обаче са толкова добре подбрани и съчетани, че дори общо взето ненужно вметнатите ремарки, а понякога и преразкази на Антоанета Войникова не успяват да разрушат драматургията им. Войникова определя жанра на „Геният и неговият наставник“ като „доста своеобразно синтетично художествено-теоретико-литературоведческо-философско образование“ (Стоянов 1988: 556). След Дерида и дискусиата около романа „Числа“ на Филип Солерс – дискусия, която се случва малко преди създаването на „Геният и неговия наставник“⁴ и

toest.bg/sudba-svoboda-i-igrova-mehanika-sluchayat-indika

⁴ Стоянов пише „Геният и неговия наставник“ до последния момент преди смъртта си на 3 юли 1971 г. Дискусията, която споменавам, се разгръща през 1968 – 1969 г.

в която темата за цитирането заема важно място – можем да припишем на недописаната глава на Стоянов – Войникова един друг жанр, а именно жанра „тъкан от цитати“, както Дерида е подканен да нарече есето си „Дисеминацията“⁵. У Стоянов – Войникова тази тъкан, макар и непредназначена като финална форма, е поради вече готовия педантичен план на Стоянов толкова ясно структурирана, толкова красноречиво последователна и толкова мощно убедителна, че въздейства тъкмо със своята лирическа незавършеност.

Все пак редуването на шрифтове, разредки, заглавия и подзаглавия с различни големини налага да видим най-после фототипно издание на плана на Стоянов. Хубаво би било да имаше кой да ни обясни защо в двутомника от 1988 г. намираме подзаглавието „Идейните отношения между Достоевски и Победоносцев: една скрита страница от историята на патернализма“ (Стойнов 1988: 417), а във видимо прибързаното издание от 2016 г. (в него всъщност няма издателско каре в началото с година, авторски права и пр. и това е най-малкият му проблем) – не? (Стойнов 2016). Патернализмът е съществено уточнение на заглавието. Неговото разпадане е централната тема в книгата на Стоянов, която той, от една страна, изследва исторически и теоретически, но от друга, разиграва романно в отношенията между Достоевски и Победоносцев, така че убедителността на недописаната му глава се дължи и на логиката на предишните глави, третиращи тъкмо рухващия патернализъм. Тази логика прави трудно оборима неговата подкрепа за една теза, която е изказвана и преди Стоянов: милият и обичан от всички най-малък брат Альоша се оказва не само „неясен“ с оглед на отцеубийството – „той стои като открит въпрос пред Победоносцев“ (Стойнов 1988: 568), – но и бъдещ царубиец. Според Гросман, цитиран от Стоянов – Войникова, Достоевски дори „поставя по новому животрептящия за руския живот въпрос – пътя на млада Русия към царубийството“ (Стойнов 1988: 592).

Фройд, Едиповият комплекс и „Тотем и табу“ (Стойнов 1988: 560) не са пропуснати като призма към разграждането на патернализма: тъканта от цитати се разпростира от брутални биографични детайли около убийството на алкохолизирания баща на Достоевски от собствените му селяни (тогава Достоевски получава първия си епилептичен припадък) – през психологията на братята (собствения брат на Достоевски, братята в романа) и множеството твърдения в романа как едва ли не всички в градчето с печалното име Скотопригоневск тайно или явно се радват на отцеубийството – до анализ на разложението на основните социални структури (семейството, обществото с разните си класи и съсловия), на моралните и религиозни устои. Анализът на Стоянов води непредотвратимо към темите за nihilизма, бунта, „връщането на билета“ за космическото зрелище, смъртта на бога и визията за предстоящия терор на революцията, но това с оглед на Достоевски не е голяма новина. Същественото в случая е да се запитаме дали мрачната, мащабна

Вж. Nikolchina 2025.

⁵ Вж. Derrida 1972: 319.

но и донякъде гневно предупредителна перспектива на Стоянов към романа, виждането му за бъдещето на големия грешник Альоша (дотогава знаем за намеренията на Достоевски) като (това е предполагаемо) царевич, та макар и царевичството да е минаване през ада като път към просветление – дали тази перспектива към „скритата страница от историята на патернализма“ изцяло се крепи на увереността, че убийството на лъстивото и гнусно старче, на което Достоевски дава собственото си лично име, е именно отцеубийство. За сравнение продължението, което Разумов предвижда на основата на допускането си, че Ракитин е убиецът, е как Альоша във втория роман би повел следствие, доказващо невинността на Смердяков. Альоша като Шерлок Холмс: скромна прогноза. Кръстева пък вижда бъдещето на Альоша като педагог – да, такъв го виждаме в последните страници на този пръв роман, след който е трябвало да има и втори, но... къде остава Ракитин?

Разумов, разбира се, знае за писмото на Достоевски до негова читателка, в което около година преди да завърши романа си той в прав текст пише, отговаряйки на въпроса ѝ, че Смердяков е убиецът. От друга страна, в ранните записки на писателя Иван е наричан Убиецът (Достоевски 1984: 858). Може би Достоевски си е променял замисъла в хода на писането, може би е визуирал теоретичната роля на Иван като убиец, може би е искал да подведе читателката, така както (по Разумов) подведени сме били всички. Докато убийството е убийство на *бащата*, нищо не би се отразило на интерпретацията на Стоянов, където, така или иначе, *всички братя са убийци на бащата* и едва като разгръщаща се спирала убийството на този конкретен баща се превръща в метафора на мащабни исторически процеси, убийство на царя, убийство на бога, бунт срещу всяка власт. Ако обаче допуснем, че Ракитин е убиецът, а не някой от синовете на Карамазов, това дали не отнема основната романова фигура, върху която се крепи панорамата на рухващия патернализъм, връщайки ни към въпроса ми в началото: какво следва, ако не само съдебна, вътре в романа, но и читателска, извън него, но коварно заложена в него е грешката?

Майцеубийство – отцеубийство

Ако приемем, че „Престъпление и наказание“ е роман за майцеубийството, което, разбира се, многократно е правено⁶, не може да не ни поразят различният подход на Достоевски при съпоставка с „Братя Карамазови“. В „Престъпление и наказание“ ние от самото начало сме в усамотения, затворен и погълнат в себе си и от себе си ум на Разколников, знаем всяка негова мисъл, емоция, съновидение, знаем най-подробно теорията му, плана му за действие, всеки кошмарен детайл от изпълнението и провалите в това действие. Разколников уж по всякакъв начин се опитва да остане скрит, но е разкрит принципиално за читателите, а и сам постоянно се държи така, че се

⁶ Вж. напр. Kiremidjian 1976.

разкрива. Тайната му неудържимо изтича от него – следователят Порфирий Петрович веднага я прозира, Разколников я изповядва пред проститутката – светица, Соня, похотливият педофил Свидригайлов подслушва изповедта му, странни погледи и среци го засичат навсякъде, а в един особено ужасяващ момент съвършено непознат занаятчия го застига и му изсъсква, че е убиец.

Така че ние, като читатели, знаем кой е убиецът, законът знае кой е убиецът, светицата Соня знае, грешникът Свидригайлов знае, непознатият занаятчия знае. Това, което остава скрито обаче – за Разколников, за всички в романа, за самия автор, но не и за следователските инструменти на психоаналитично оборудвания читател, – е идентичността на *жертвата*, тази никому ненужна бабичка, на която обаче, на тази противна лихварка, естеството ѝ е *да ѝ се дължи*. Аргументите да се третира престъплението на Разколников като майцеубийство са многобройни и от моя гледна точка неоспорими. Друг въпрос е дали романът би спечелил, ако знаеше това. По-скоро не.

В „Братя Карамазови“ всичко е преобърнато. Жертвата е ясна, това е бащата – един безобразен, гнусен и физически, и морално баща, който е длъжник на синовете си и с това, че не е положил никаква грижа за тях, и с това, че може би буквално е обрал в случая с Митя наследството им. Кой обаче го е убил, кой уби нашия баща? Мнозина в романа имат мнение по въпроса, но всъщност не знаят – прокурорът не знае, адвокатът не знае, а и не иска да знае, свидетелите не знаят, съдебните заседатели не знаят, развълнуваната публика не знае. Единствените, които – както ще отсъдим, ние читателите – знаят, са самоубилият се Смердяков и потъващият в умопомрачение Иван Карамазов, пред когото Смердяков прави самопризнание. Читателите знаят това, което Смердяков и Иван, един самоубиец и един луд, знаят.

В „Престъпление и наказание“ Достоевски вече е въвел иначе известния в криминалистиката казус на човека, който се признава в нещо, което не е извършил. За да отбележим още една разлика, докато в „Братя Карамазови“ уликите и свидетелствата са дори прекалено много – самото им изобилие се превръща в проблем за интерпретацията, – в „Престъпление и наказание“ те са оскъдни и поради това самопризнанието на Разколников е необходимо. Порфирий Петрович очаква това самопризнание и по друга причина – той е проникновен психолог и дори нещо като квазирелигиозен водач към духовно прераждане. Той е на ръба да изтръгне истината от Разколников, когато при тях нахлува младият „човек от народа“ Миколка, на когото Достоевски по типичен за гения си начин дава фамилията Дементиев, и заявява, че той е убиецът. Простодушният, жаждат наказание Миколка няма много добър разказ, за да потвърди вината си. За разлика от това, с детайлността си изповедта на Смердяков като че ли успява да направи правдоподобен иначе крайно невероятния си сценарий – Смердяков първо се бил престорил, че е получил припадък, после убил баща си и тогава вече наистина припаднал –

но дали пък Смердяков не е просто един по-методичен вариант на Миколка? За да отидем още по-нататък, не прави ли Иван същото, поемайки вината върху себе си, което той може да направи само през и чрез Смердяков, тъй като алибито му от нощта на убийството не му позволява да е пряк извършител? Е, тъкмо това решава и съдът, но читателският съд решава друго.

Двойници

Казах, че няма да се занимавам с детективската страна и с оплетеното струпване на улики и свидетелства около убийството, но сред множеството доводи на Разумов ме поразил един, който няма нищо общо с валидните за съда доказателства, затова пък би могъл да е твърде важен като „читателска“ следа. Дмитрий среща Альоша и му казва:

Сгуших се тук, под върбата, чакам те и изведнъж си помислих (честен кръст): какво още се бавя, какво чакам? Ето върбата, имам кърпа, имам риза, веднага мога да свия въже, презрамки на всичкото отгоре, и – няма да обременявам повече земята, няма да я безчестя с долното си присъствие! (Достоевски 1984: 162)

На руски думата, преведена тук като върба, е *ракита*. Според Разумов в руските „народни представи самоубийците използват раката, за да си разчислят сметките с живота, и самият автор (в тази реплика на Дмитрий – М. Н.) напомня за това на читателите“ (Разумов 2023). Дмитрий е изкушен да се обеси на раката; обесва се в крайна сметка Смердяков. Но с Ракитин най-вече е свързан Альоша: кулминацията е опитът на Ракитин чрез братовчедката си Грушенка – фаталната жена, оспорвана между стария Карамазов и най-големия му син – да съблазни девственика Альоша. Дали оплитам си кошницата има аналог на руски? Във всеки случай няма съмнение, че във фона на братоубийствените страсти Ракитин неуморно плете своята. Тук няма да проследявам това, само ще отбележа, че Ракитин следва Альоша като сянка и че Альоша, подобно на много други персонажи на Достоевски, се двои.

Така или иначе, ако допуснем, че Ракитин е убиецът – или е сплетникът, на чиито клони увисват братята – или най-малкото, че Достоевски е оставил следи, които позволяват усъмняване и в съдебното решение вътре в романа, и в читателския съд, най-простото би било да се каже, че според Достоевски не само съдът като институция, но и въобще човешкият съд не трябва да забравя, че е погрешим.

Вторият лесен отговор би бил, че настоявайки да разберем кой е убиецът – подобно на нетърпеливата читателка на Достоевски, – ние бързаем да очистим себе си от онова всички сме виновни за всичко, пред всички, поради което трябва да обичаме всички, дори най-грешните (учението на Зосима). Ще търсим, иначе казано, инстанцията на съда, за да се скрием от една по-висша инстанция на морала, но и от една непоносима трансцендентна инстанция, на която Иван Карамазов „връща билета“.

Но има и трети отговор, който отчита *двойничеството* в творчеството на Достоевски. В „Братя Карамазови“ двойниците Иван – Смердяков излизат на преден план през призмата на отцеубийството (единият дава теорията, другият върши делото), но фокусирането върху Ракитин може да изяви двоенето му с Альоша и по такъв начин да акцентира върху съпоставката между атеистичния и религиозния социализъм, която играе важна роля в недописаната глава на Стоянов (за сравнение – Разумов стоварва един век историческа вина единствено върху Ракитин).

Добива релефност, иначе казано, още една отце(царе)(богу)убийствена двойка. Ако се обърнем към психоанализата, според Кръстева „за убийството на бащата няма решение, когато Едиповият комплекс не е потиснат чрез изтласкване, а е структуриран чрез разцепване. По фройдист от Фройд, у Достоевски разцепването винаги надделява над изтласкването, докато самият Фройд, след като открива Едиповия комплекс (писмо до Флис, 1897), назовава и изследва „разцепването“ чак в последните си трудове (1927 – 1938)“ (Kristeva 2021: 198).

Разцепването е оня психически механизъм, при който, за да го кажем на езика на квантовата механика, котката е хем жива, хем умряла. То позволява несъвместими позиции и виждания (по Фройд приемането на реалността и отричането ѝ) да съществуват, вместо едната да измести другата. У Достоевски това поражда цяла поредица от двойници, като се започне с ранния му роман „Двойник“. Разцепването може да засегне както субекта, така и обекта: това пък би обяснило разликата между „Престъпление и наказание“ и „Братя Карамазови“. В „Престъпление и наказание“ разцепен е обектът – между презряната никому ненужна лихварка и идеализираната, влюбена в сина си майка на Разколников. Така героят на Достоевски успява хем да убие, хем да остави жива майка си.

В „Братя Карамазови“ обаче удвоен е самият труп на бащата – между този на гнусното старче Фьодор Карамазов и на мъдрия старец Зосима (няма да отварям темата за вонята и въобще за – казано пак по Кръстева – абекта у Достоевски). Това двоене поражда множество по-нататъшно двоене – Иван и дяволът, Иван и Инквизиторът, но също Митя, който не се обесва, и Смердяков, който се обесва, и т.н. Въпросът тук е друг: след като отстраним съдебната грешка, отстраним и хипотетичната читателска грешка – била тя всеобщо приетата, или тази на Разумов, това „няма решение“ на психоанализата ли ще ни бъде решението на отцеубийството в „Братя Карамазови“? Кой уби нашия баща?

Според Кръстева решение няма, но решение все пак има (Kristeva 2021: 198). Решението е да се пише. В нейното виждане разцепването съседства с невъобразимото и нерепрезентируемо първично изтласкване, с оня зев на „психическата революция на материята“, над който в смъртен скок преминаваме (или не, гаранции няма) от чистата природност в значението и субектността. Разцепването е следователно зона на постоянно мисловно и

емоционално брожение, на бунт и постоянно обновяван смисъл. За да завърши незавършено, това е, което Цветан Стоянов прави: той пише. Пише продължение на романа, създавайки още една двойка: на гения и неговия наставник, Достоевски и Победоносцев. В тази двойка има друга, включваща него, собствената му схватка с наставничеството на властта. Пише продължение, но същевременно твърди, че не може да има продължение и че тази липса на продължение е дори победа. В един смразяващ момент към края на недописаната му глава четем:

Напразно Победоносцев е очаквал втората част на „Карамазови“. Не се знае какво би станало в нея с Альоша. Достоевски умира тъкмо навреме. Той никога не би написал втората част, защото тя не съществува (Стоянов 1988: 596).

Библиография

- Достоевски 1981: Достоевски, Фьодор. *Събрани съчинения в дванадесет тома. Т. 5. Престъпление и наказание*. Прев. Георги Константинов. София: Народна култура. [Dostoevski 1981: Dostoevski, Fyodor. *Sabrani sachineniya v dvanadeset toma. T. 5. Prestaplenie i nakazanie*, trans. Georgi Konstantinov. Sofia: Narodna kultura.]
- Достоевски 1984: Достоевски, Фьодор. *Събрани съчинения в дванадесет тома. Т. 9. 1879 – 1880. Братя Карамазови*. Прев. Димитър Подвързачов, Симеон Андреев. София: Народна култура) [Dostoevski 1984: Dostoevski, Fyodor. *Sabrani sachineniya v dvanadeset toma. T. 9. 1879 – 1880. Bratya Karamazovi*, trans. Dimitar Podvarzachov, Simeon Andreev. Sofia: Narodna kultura.]
- Разумов 2021: Разумов, Александр. *Лучше ли мы жителей Женевы? (опыт внимательного прочтения „Братьев Карамазовых“*. – *Москва*. [Razumov 2021: Razumov, Aleksandr. *Luchshe li my zhiteley Zhenevy? (opyt vnimatel'nogo prochteniya „Brat'yev Karamazovykh“*. – *Moskva*.] [online] https://moskvam.ru/applications/application4/application4_18.html [seen 20.09.2025].
- Разумов 2023: Разумов, Александр. *Кто на самом деле убил Фёдора Павловича Карамазова? – Москва*. [Razumov 2023: Razumov, Aleksandr. *Kto na samom dele ubil Fyodora Pavlovicha Karamazova? – Moskva*.] [online] https://moskvam.ru/applications/dvizhenie-russkoy-literatury/shirokiy-krug_66.html [seen 20.09.2025].
- Стоянов 2016: Стоянов, Цветан. *Геният и неговият наставник*. [София]: Рива. [Stoyanov 2016: Stoyanov, Tsvetan. *Geniyat i negoviyat nastavnik*. [Sofia]: Riva.]
- Стоянов 1988: Стоянов, Цветан. *Геният и неговият наставник. Идейните отношения между Достоевски и Побелоносцев: една скрита страница от историята на патерналиама*. – В: *Съчинения в два тома. Том 1. Културата като общение. Статии, есета, студии*. София: Български писател, с. 418 – 549. [Stoyanov 1988: Stoyanov, Tsvetan. *Geniyat i negoviyat nastavnik. Ideynite odnosneniya mezhdu Dostoevski i Pobelonostsev: edna skrita stranitsa ot istoriyata na paternaliama*. – In: *Sachineniya v dva toma. Tom 1. Kulturata kato obshtenie. Statii, eseta, studii*. Sofia: Balgarski pisatel, pp. 418 – 549.]

- Derrida 1972: Derrida, Jacques. *La Dissémination*. – In: *La Dissémination*. Paris: Seuil, pp. 319 – 407.
- Kiremidjian 1976: Kiremidjian, David. “Crime and Punishment”: Matricide and the Woman Question. – *American Imago*, 33.4, pp. 403 – 433.
- Kristeva 2021: Kristeva, Julia. *Dostoïevski face à la mort, ou le sexe hanté du langage*. Paris: Fayard.
- Nikolchina 2025: Nikolchina, Miglena. Derrida and Kristeva Play Sollers’ Numbers (A Gamer’s Mode d’emploi). – *Философия*, vol. 34, № 2, pp. 231 – 247.